

Hasan Kolcu
(İstanbul)

BİR FOLKLOR ÜRÜNÜ: DESTAN-I VİDİNİYYE

Savaşlar, su baskınları, depremler ve buna benzer sosyal-toplumsal olaylar etrafında Türkler, edebiyatı geleneğine bağlı kalarak, şiirler söylemişlerdir. Bunlara »destan« diyoruz. Destanlar aynı zamanda, folklorik bir değer de taşırlar. Biz bu makalemizde böyle bir halk edebiyatı destanından »Destan-ı Vidiniyye« den söz edeceğiz.

Söz konusu destana Sarajevo Orijentalni Institut'de, çalışmalarımız sırasında tesadüf ettik. (Kayıt no:688). Destan 1332 (M. 1913–1914) tarihli »Min kütüb-i Kemura Seyfüddin Fehmi Bin Ali Sarajlı« adlı birine ait, el yazması bir defterde kayıtlıdır. Defterin tamamı 16 yaprak, 32 sayfadır. Karton kapağı gri bez üzerine kahverengi-sarı karışımı ebru kaplıdır. Boyutları: 21,5x17' dir. Yazı çeşidi Rıkka'dır.

Destan-ı Vidiniyye defterin 2-11. sayfalarında yer alır. Yani altı yapraktır. Ancak ikinci yaprağın ön yüzü ile altıncı yaprağın arka yüzü boş bırakılmıştır. Defterin diğer kısmında ise »Bâzı Ahbâr-ı Cifriyye« yer alır. (s. 13–32).

Destanın konusunu, 1294 (M. 1877) senesinde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yapılan Balkanlar'daki ayaklanmalar, bilhassa bu tarihlerdeki Osmanlı-Rus savaşı ile bu savaşlarda yer alan Pilevne Savunması meydana getirir. Hani:

Tuna nehri akman diyor

Etrafımı yıkman diyor

Şânı büyük Osman Paşa

Pilevne'den çıkmam diyor, şeklinde halkında duygularını dile getirdiği Pilevne savunması. . .

Destan-ı Vidiniyye'nin söylenişi: »Sene iki yüz doksan temmuz ayında« dir. Vidinli Şah İsmail adlı bir halk şâiri tarafından söylenmiştir. Bunu destanın son dörtlüğünde geçen:

»Vidinli Şah İsmail gurbet ilinde

Efkârla söyledi şu destanı« şeklindeki söyleyişten anlıyoruz.

Görülüyor ki, Şah İsmail adında bir halk şâiri ile karşı karşıyayız. Kimdir bu şâir? Destanında hayatı ile ilgili olarak verdiği bilgiye göre Vidinli'dir. Bir erkek kardeşi vardır ve esirdir. İki arkadaşı ile terk-i diyar ederek Saray-Bosna'ya gelmiştir. Şâir hakkında şimdilik bunum dışında bir bilgiye sahip değiliz. Destandaki olaylar bizzat yaşadığından, şiir bu yönüyle tarihî bir vesika niteliğindedir. Eserin tamamı altmış dört dörtlüktür.

Burada bir noktayı aydınlatmak gerekecektir. Bilindiği üzere destanlar, hece vezninin on bir'lisi ile söylenirler. Şâirin burada bu kurala uymadığını, şiirini dörtlükler halinde fakat vezinsiz yazdığını görüyoruz. Şah İsmail şiirini 1294 (M. 1877) temmuz ayında söylediğine göre Kemura Seyfüddin b., Ali Sarajlı tarafından 1332 (M. 1913–1914) 'de belki orijinal şekli yittiği için elimizdeki şekliyle yazıya geçirilmiş olabilir. Büyük bir ihtimalle destan, hece vezninin on bir'lisi ile söylenmiştir. Çünkü bazı dörtlükler bu veznin izlerini taşımaktadır.

El yazması bu mühim destanı, ilk defa yeni Türk harfleriyle yayınlamaktan – bilim adına – mutluluk duyuyoruz. Gelekte destanı çeşitli yönleriyle ele alıp inceleyeceğiz.

DESTAN-I VİDİN'İYYE

1

Yokdan var eden ol gani-i sübhân
Fahr-ı kâinât hürmetine halk olmadı mı cihân?
Nebîmiz buyurmadı mı bu devr-i âhir zamân?
Ümmetçe çok kahr edecektir Moskov düşmanı

2

Mâdemâ şimdi bu âhir zamân
Meşâyihler söylerdi dâimâ her ân
Birgün fesâd zuhûr eder yatar Âl-i Osmân
Kalmaz Urumeli'nde hiç nâmı nişanı

3

Seneler oldu vakitler geldi
Kitâb kavlince ulemâlar dâ'im beklerdi
Âkibet Hersek'de zuhûr eyledi
Düşürdü ateşe bütün cihânı

4

Hersek mes'alesi gâyet çoğaldı
Karadağ ve Sırb fırsat gözlerdi
Kâfir-i Moskov gizli yardım ederdi
Gözlerdi bulsun kâfir hâlî meydânı

5

Hersek ihtilâli bir sebep oldu
Memleketin Bulgaristan'a komite saldı
Karadağ ve Sırb berâber oldu
Dediler isteriz Bulgaristan'ı

6

Bulgaristan'da dahi kopdu ihtilâl
Sultan Azîz'e milletinden irişdi bir zevâl
Sultan Murad geçince tahta yetdi ihtilâl
Sırb ile Karadağ ol zaman etdi isyânı

7

Bî-çâre Murad'a mecnûnluk geldi
Ehl-i islâma dünya karanlık oldu
Sultan Hamid geçince çok kan döküldü
Dedi vurulsun kâfirler çünkü etdi isyânı

8

Sultan Hamid tahta eyledi cülûs
Oldu sâhib millete eyledi nüfûz¹
Küffârlar azdı oldular kuduz²
Dediler istiyoruz Âl-i Osmânî

9

Bulgar mes'eleşi tamâm kapandı
Karadağ ve Sırb çok alevlendi
Serdâr-ı Ekrem'e emir olundu
Aleksinaç'ta dikdi nişânı

10

Tamâm bu gailleler gitdi bir yana
Rusya dedikleri kâfir çıkıdı meydâna
Dedi çerkesler gitsin Arabistan'a
Hâk ile yeksân ederim zirâ cihânı

11

Rusya dedi benim Islâmlarına başı
Tuna'yı geçince görün çü ne işi
Devlet-i Osmâniyye'nin gayri bitmiştir işi
Tamâm zapt ederim Âl-i Osmân'ı

12

Bir fen ile kâfir Tuna'yı geçdi
Bütün dünyaya hep fesâd saçdı
Bunca ehl-i islâm çöllere düşdü
Zuhûr eyleyince ol dinin düşmânı

13

Rusya oldu hep fitne-i fücûr
Hakdan bulaydı ol zâlim-i gayyûr
Ziştovi'de evvelâ eyledi zuhûr
Askerler doldurdu dağı ormanı

14

Uğradığı yerlerde vermezdi aman
Islâmlarının başına dar oldu cihân
Sabîlerden akıtdı nâ-hak yere çok kan
Geçirdi hükmüne Bulgaristan'ı

15

Sultan Hamid bakdı bu yara onulmaz
Şıbka'yı geçerse kâfire karşı durulmaz
Osman Paşa gibi yiğit cihânda bulunmaz
Pilevne'yi nokta tutsun verdi fermânı

1. Metinde: nüfûs.

2. Metinde: kodus.

16

Osmân Paşa Pilevne'ye ta'yîn olundu
Rusya ordusuna haber olundu
Asker yorgun iken hüçüm eyledi
Başladı atmağa kâfir topu havanı

17

Vidin'den yetişdi ol Gâzi Osmân
Küffârın başına kopdu toz duman
Meydânın yüzünde akdı çok al kan
Bozuldu kâfir tutdu Balkan'ı

18

Gün gece kâfir hüçüm eylerdi
Top tüfek sadâsından dağlar inlerdi
Kâfir leşine kelbler hem kurdar doydu
Leşinile doldurdu kâfir dağı ormanı

19

Rusya gördü hüçüm ile olmaz
Daha beş yüz bin getirse hiç girü dönmez
Dedi ne arslan imiş karşu durulmaz
Eski ordularının kalmadı nâmı nişanı

20

Rusya kumandanları dedi çıkılmaz başa
Muhâsara etmeden gayri fen yokdur bu işe
Tselîm ol gel gayri ey Osmân Paşa
Helâl olsun sana gâzilik şanı

21

Gâzi Osmân dedi: – Tselîm olamam
Devlet ve millet namusunu yere vuramam
Ordu durdukça Pilevneyi veremem
Pilevne'de kazandım gâzilik şanı

22

Rusya dedi: – Muhâsaraya aldım her yanın
Erzâkınız tükenir çâre aranın
Girüden gayri imdâd ummayın
Muhâsaraya aldım bütün cihâmı

23

Çok vakit bi-çâreler muhâsara oldular
Gündüz ve gece harb ederdiler
Erzâk, cebhâne tükenir düşünürdüler
Pilevne'yi terk etmeden gayri yokdur imkânı

24

Gâzi kumandanlara dedi: »– Buna çâre olmaz
Muhâsara etdi kâfir erzâk da gelmez
Cebhâne, erzâk tükendi imdâd hem gelmez
Terk olunsun Pilevne« verdi fermânı

25

Üç koldan ol gece döküldüler yola
Mutlakâ ol günde oldu Kerbelâ
Mercûh oldu Gâzi gitdi vâveylâ
Kâfir esîr Gâzi Asmân'ı

26

İmdâd istedi imdâd vermediler
Kör olsun murtaðlar çekemediler
Hıyânetlik belâsiyle cihânı baturdılar
Âkıbet esîr oldu fâtið-i sâni

27

İmdâd olaydı böyle olmazdı
Bunca ehl-i İslâm çölde kalmazdı
Rusya'nın nâmı nişanı kalmazdı
Olayde destinde böyle hep kumandanı

28

Bî-çâre Gâzi Osmân ne yapsun bir kişi
Balkanlar gibi yıkdı kâfirin leşi
Pilevne teslim olunca bitdi bu dünyanın işi
Ayastefonos'da kâfir dikdi nişanı

29

Rusya dedi bunda gayrı iş bitdi
Burada verdiğim telefât cânıma yetdi
Pilevne teslim olunca Ayastefonos'a gitdi³
Meğer Pilevne tuta ise bütün cihânı

30

Tuna vilâyetinde altı bir kaldı
Ruşçuk çok eyledi
Şumnu, Silistre, Vârna'ya kimse varmadı
Harb edelim çıkaralım anlardan Âl-i Osmân'ı

31

Rusya memleketine git emrini verdi
Vidinle Belgrad çoğ çalış al dedi
Gâzi'den Vidin'de bir yâdgâr kaldı
Zirâ o da sayılır milletin sâni arslanı

32

Pilevne'den yetmiş bin bile kâfir ayrıldı
Vidin etrâfına ordular kurdu
Dedi haberiniz yok Rusja Ayastefonos'u aldı
Teslim olun kırmayın sabî sıbyanı

3. Metinde bu mısra, son mısra ile yer değiştirmiştir ve şöyledir: Pilevne teslim olunca haber alırım Ayastefonos'a gitdi.

33

Her taraftan Vidin'i muhâsara eyledi
Tuna'dan karadan dâ'im döğerdi
Dedi Gâzi Osmân bile hep teslim oldu
Bî-hûde siz kırmayın sabî sıbyânı

34

Vidin kumandanı dedi benim gazânın başı
Buna Vidin derler çok pekdir taş
Burada teslim olmağa yokdur bir kişi
Umûm muhârebe ister sabî sıbyânı

35

Kâfir derki bir hücum edüb Vidin'i alam
Pilevne'de aldığım şanı burada alam
Nâfile kendinize çekdirmeyin elem
Yağmur gibi yağdıracağım topu havanı

36

Vidin kumandanı yıkıl git buradan
Sanmaki korkarız top havanından
Kal'ası vermeyiz hepimiz ölmeden
Böyle istemiştir ahd ü amânı

37

Kâfir derki kaldıracığım kal'asının tâmın
Isterseniz sonra teslim olmayın
Ahâli askeri hep esir alayım
Kılıçdan geçireyim hep zâbitânı

38

Vidin kumandanı dedi biz ehl-i imâniyiz
Öyle fen ile hem aldanmayız
Kal'a diretdikçe teslim olmayız
Elinden gelirse batır cihânı

39

Rûz (u) şeb kâfir vermezdi amân
Çok yerini harâb etdi eyledi virân
On gün gökden indi bir kara duman
Kâfir hücum ile aldı köy Ismirdan'ı

40

Bî-çâre askerler ederdi efgân
Dumandan görünmez idi insân
Mevlâ'nın hikmetine ne yapsun kumandan
Kaldırdı Ismirdan gidince Mevlâ dumanı

41

Gündüz ve gece hep harb olurdu
Kâfir tarafından elçiler geldi
Kal'asın tahliyesine emir getürdi
Bâb-ı seraskerî'den kâfir almış fermânı

42

Birkaç gün böyle teslim süründü
Ehl-i İslâm'a kara gün oldu
Nihâyet kal'asının teslimin aldı
Zâlim Bulgar aşırtdı şer-i isyânı

43

Yezid Bulgar zulmünü böyle bildik
Fırsat bizde iken kökün kırardık
Teslim gelince cebhâneye ateş verirdik
Kalmazdı Vidin'in nâmı nişanı

44

Zâlim Bulgar artık tutdu fesâdı
Kimin kime geçer dâdı feryâdı
Dediler burada kalmasın İslâmların adı
Zirâ geldi şimdi Bulgar zamanı

45

İslâmlara oldu mâtem-i zaman
Zâlim Bulgarlar gayri ider çok isyân
Moskov Vidin'e gelince kader kopdu toz duman
Vidin'de yaşamasının geçdi zamani

46

Çok İslâm malın yağma etdiler
İslâmdan tuz etmek yediğin unuttular
Zâlim Bulgarlar fesâdı çok azıttılar
Hicret etmeden gayri yokdur imkânı

47

Sene doksan dört nisan hacre-i temeyyüz karar
Bulgarlar dâimâ hep fesâd arar
Gündüz gece dâim iderler zarar
Bulgar zulmünden terk eyledim nazlı vatanı

48

Vidin'den hicretimizde Kalkan göründü
Benim ciğerime al kan yürüdü
Vidin'den çıkınca dünya hep zidan oldu
Mevlâ düşürmesin hicrete hiç bir insanı

49

Kalafat'dan çıkdık yollar pek ince
Tahammül kalmadı Nemçe'yi görünce
Evvelden bilmezdik Nemçe dilince
Şimdi uğradık gayri her bir lisânı

50

Nemçe'den çıkdık yollar pek irak
Bosna Saray'ında göründü bayrak
Vatandan haber yok aldı pek merak
Hanlar oldu bize peder vatanı

51

Bosan-Saray'ına geldik üç kişi
 Hâlimden soran yokdur bir kişi
 İnsanın gurbetde betermiş işi
 Melâ düşürmesün gurbete hiç bir insanı

52

Bosna-Saray'ında han köşelerinde
 Karadaşım esîr kaldı Moskov elinde
 Diyorlar Moskov çıkacak şubat ayında
 Çıksun gözü kalmasun nâmı nişanı

53

Arkadaşımın yine biri bizden ayrıldı
 Memurluk ümidiyle yabanda kaldı
 Nihâyet Nemçe'ye esîr oldu
 İnsanın çektiği kendi vicdânı

54

İslâhât nâmıyla Nemçe Bosna'yı aldı
 Âhir Bosna bize karanlık oldu
 Güzel kader bizi burda duyuldu(?)
 Yine Mevlâ gösterdi ol kara günü

55

Dedim arkadaşıma meşveret edelim sünnet
 Dedi hükm-i kudret ise gelecek elbet
 Biz de Nemçe'ye esîr olduk âkibet
 Kişinin teclîsi elbet bulur insanı

56

Bütün ülke gitdi âh elimizden
 Vatan acısı gitmez hiç kalbimizden
 Hükmolunmuş çünkü böyle ezelden
 Bî-hüde âh ezmesinin geçdi zamanı

57

Çünkü erişdik âhır zamana
 Yakın vakit deccâl gelür cihâna
 Erişince vakit İsâ zamana
 Mevlânın emriyle yakalar cihânı

58

Biz âsi olduk etdik çok isyân
 Anın için Mevlâdan olmadı ihsân
 Islâma geldi artık inkirâz-ı zamân
 Dünyanın çektiği kendi noksanı

59

Ülke gitdi artık Âl-i Osmân'dan
 Mehdi zuhûr edecek Arabistan'dan
 Islâmı ol kurtaracak küffâr elinden
 Her kim yetişir ise görsün şâdlik zamanı

60

Düşünür ise insan inceden ince
Umûm dünyâ buldu hâli hâlince
Mevlânın murâdı böyle olunca
Hâk ile yeksân ederim bütün cihânı

61

Mevlânın hükmünden olunmaz su'âl
Nice ehl-i imânı dâvet kıldı Zü'l-Celâl
Millet-i Osmâniyeye gayri irişdi zevâl
Meğer irişse Mevlâ'nın lutf-ı ihsânı

62

Kâfir Moskov bu millete çün sebep oldu
Anın yüzünden bu millet çok zevâl buldu
Nice zâlimleri yeryüzün de oldu
Gün geçer çok geçmez gelür zamanı

63

Bu işlere akıl sarf etmek olmaz
Akıl sarf iden ayrı berhûdâr olmaz
Hakkın takdîri elbet bozulmaz
Kimden kime şekvâ idelim ânı

64

Sene bin iki yüz doksan dört temmuz ayında
Vidin kal'ası söylenür halkın dilinde
Vidinli Şâh İsmâil gurbet ilinde
Efkârla söyledi şu destânı

Vidinli Şâh İsmâil

۵۹

اولکه کندی ارغور عالی عثمانی نده
مهدی ظاهر ایله جک عربستانده
اسلامی اول قور تاراجوبه کفارالزین
هر کیم بیشر ایسه کورسوله شادولوز جان

۶۱

مولانا کهنه ده اولغز سوال
نیجه اهل ایمانی رخوسه قلدی زوالجلال
ملتی عثمانی نیجه غیر ایتمه ی زوال
مکر ایرشمه مولانا لطف احالی

۶۲

بو ایشاره عقل صرف ایتمه اولجا
عقل صرف ایله آیدین سافود اولجا

فقطه تقی بای المعبودین
کجه نه کجه شلو ایلمه ایلمه

۶۰

هر شول ایسه انبار نیجه دهر اینجه
عموم رو شایه لری عالی خالنج
مولانا مرادی بوبله اولغز
خاکیم یکسا نه ایله رم بتورده جان

۶۳

کافر مقوم بوجامه هولده سبب اولدسه
انلا یوزنده نه بوجامه هیله زوال بولدسه
نیجه ظالمی بر یوزنده اولدسه
کوله کجه کجه کجه کجه کجه کجه

۶۴

نخچه ایله ایله ایله ایله ایله ایله
دو دینه قلدی بولنده فایده ایله
دو دنیا کاه بولنده ایله ایله
انکار بولنده ایله ایله ایله ایله

دستاف و دنیها شاه اسخیل

ماددم شهری بو افرزمانه
مشاچله سونلردی دناشهر آنه
با کورده فاد ظهور ایله ریایتر عالی عثمانی
قالماز اورم انده هیلچ نیی نشانی

هرسک مندی غایت چوغالده
قره طاخ و حرب فرقت کوز لردی
کافر مقول کزلی بر دم ایله ردم
کوز لردی بولسوله کافر حال میدانی

بلغارستانده دهن قومده اهتلال
سلطان خزینه ملته نه ابرشری بزرول
سلطان مراد کجلی تخته سیدی اهتلال
حرب ایله قره طاخ اولزه حاله ایتدی غه

سلطان حمیه تخته ایله دی چلبوس
اولدی صاحب ملته ایله دی نفوس
کفار لرازدی اولده یلر قودس
دیده یلر استیوز عالی عثمانی

یوقده وری ایله اوله غن سیماله
فره کائنا فرمته خلعه اوله سیماله
نبت فریور مدی بوهر افرزمانه
اومتیجه قده ایله هیکر مقودشانی

سنه لر لردی و قتلر کله
کتاب قولنر علملر دوزخ بکر ایله
عاقبت لهر سکنه ظهور ایله
دوشوردی آتش بتورده جهانی

هرسک اهتلالی با سببا اولدی
ملکتی بلغارستان قومیه صالحه
قره طاخ و حرب با با اولدی
دیده یلر استر بلغارستانی

بیچاره سلطان مراد مجنونه لاک کلدی
اهل اسلام دونیا قرانله اولدی
سلطان حمیه کجلی حیده قالدی کلدی
دیده یلر ورسوله کافر چونک ایتدی عصبانی

Ö z e t

BIR FOLKLOR ÜRÜNÜ: DESTAN-I VİDİNİYYE

Bu destanın metni Sarajevo Orijentalni Institut'da ,688 numarada kayıtlıdır.

Bugüne kadar dikkatleri çekmeyen bu destan »Min kütüb-i Kemura Seyfüddin Fehmi Bin Ali Saraylı »tarafından, 1332 (M. 1913-1914) 'de yazıya geçirilmiştir. Şâiri Vidinli Şah İsmail'dir. Destanın söylenişi ise temmuz 1294 (M. 1877) 'dedir. Dörtlüklerle yazılan destanın tamamı, altmış dört dörtlüktür. Şiir, Türk Halk Edebiyatı'nın vezni olan hece vezni ile değil, serbest vezinle kaydedilmiştir.

Destanın konusunu, şâirin, savaş yüzünden Vidin'i terk ederek Bosna-Saray'ına gelinceye kadar yaşadığı tarihî hadiseler ve başından geçen olaylar meydana getirir.

Destanda dile getirilen olaylar bizzat yaşandığından, şiir bu yönüyle tarihî bir vesika niteliğindedir.

R e z i m e

JEDAN FOLKLORNI PROIZVOD: VIDINSKI DESTAN

Rukopis ovog destana zaveden je pod rednim brojem 688 u Orijentalnom institutu u Sarajevu.

Ovaj destan, koji do sada nije privukao na sebe ničiju pažnju, prepisao je Fehmi bin Ali Sarayli »iz knjiga Kemure Sejfudina« (min kütüb-i Kemura Seyfüddin) godine 1332. (1913-1914.). Njegov autor je Şah İsmail iz Vidina (Vidinli). Destan je zabilježen u julu 1294. (1877.) godine. Pisan je slobodnim stihom, a ne slogovnim metrom, karakterističnim za tursku narodnu književnost.

U destanu se govori o historijskim događajima i dogodovština koje preživljava autor od momenta kada, zbog rata, napušta Vidin, pa sve do njegovog dolaska u Sarajevo. Zbog toga što pisac lično preživljava događaje o kojima se govori u spomenutom djelu, ono, s obzirom na tu specifičnost, u izvjesnom smislu ima i dokumentarni karakter.